

Шаламов, Р. В., Каліберда, М. С., Григорович, О. В., & Фіцайло, С. С. (2022). *Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5–6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти*. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSHpoetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Pizn.pryr.5-6-kl.Shalamov.ta.in.14.07.pdf>

ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПРАКТИКИ

Аліна ДЖУРИЛО, к.пед.н., ст. дослідник, доц.
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5129-6724>

Повномасштабне збройне вторгнення РФ в Україну (лютий 2022 р.) поставило перед вітчизняною системою освіти виклики безпрецедентного масштабу: фізичне руйнування шкільної інфраструктури, масове внутрішнє і зовнішнє переміщення учнів і педагогів, психологічна травматизація учасників освітнього процесу. Водночас цей досвід набуває значення для глобальної педагогічної науки, оскільки проблема стійкості (*resilience*) шкільної освіти в умовах збройних конфліктів є актуальною і для численних інших країн. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду та осмислення напрацьованих в Україні практик є необхідною передумовою для побудови системних механізмів освітньої стійкості.

Метою дослідження є компаративний аналіз концептуальних підходів і практичних механізмів формування стійкості шкільної освіти в умовах воєнних загроз у міжнародному контексті та виявлення специфіки й потенціалу українського досвіду.

У науковій літературі стійкість освітньої системи під час воєнних загроз трактується як *здатність системи до швидкої адаптивної відповіді на зовнішні загрози, внутрішньої структурної реконфігурації та збереження рівного доступу до якісної освіти для всіх учасників освітнього процесу*. Така стійкість потребує не лише законодавчих і регуляторних змін, але й технологічних інновацій, нових моделей управління та переосмислення освітньої екосистеми в цілому (INEE, 2024; Pustovoichenko et al., 2024).

Нормативним підґрунтям для формування освітньої стійкості в умовах криз є *Мінімальні стандарти в галузі освіти: готовність, реагування, відновлення* (INEE, n.d.), розроблені Міжагентською мережею з освіти в надзвичайних ситуаціях (INEE). Оновлена редакція 2024 р. містить 19 стандартів, організованих у п'ять доменів, і наголошує: «*освіта є правом людини для всіх, і це право зберігається під час надзвичайних ситуацій*».

Стандарти охоплюють ситуації збройних конфліктів, природних катастроф і комплексних криз, акцентуючи рівний, інклюзивний і якісний доступ до навчання незалежно від обставин (INEE, 2024). Принципово важливим у редакції 2024 р. є посилення Домену 5 (освітня політика) як фундаменту для решти доменів, зокрема вимога розробляти плани готовності до надзвичайних ситуацій на рівні національних секторальних планів.

Аналіз досвіду країн, що пережили або переживають збройні конфлікти, дозволяє виокремити кілька ключових механізмів забезпечення освітньої стійкості.

Пандемія COVID-19 слугувала певним «репетиційним» досвідом: у країнах із розвиненою цифровою інфраструктурою – зокрема, у Фінляндії, Естонії та Нідерландах – напрацьовані механізми дистанційного навчання були конвертовані у воєнно-кризові протоколи. Досвід українських університетів у контексті зими 2022–2023 рр. засвідчив феномен *«ущільненої несприятливості»*: воєнні порушення (тривоги, відключення електроенергії) нашаровувалися на звичайні академічні труднощі, водночас студенти адаптувалися, інтенсифікуючи буденні стратегії подолання та формуючи мережі взаємопідтримки – прояв *«буденної магії»* в екстраординарних умовах (Błaszczuk et al., 2025).

ЮНЕСКО в рамках програми підтримки України формулює принцип: школи мають бути обладнані надійними укриттями, доступними для всіх учнів. Програма запровадила стандарти безпеки для шкіл з акцентом на безбар'єрну доступність, а також розбудовує психологічну мережу для підтримки емоційної стійкості дітей, родин, учителів та шкільних психологів (UNESCO, 2025). Ця дворівнева увага – до фізичної та психологічної безпеки – відповідає сучасним науковим уявленням про цілісну шкільну безпеку.

Дослідники фіксують, що під час воєнних конфліктів простежується тенденція до стандартизації підходів через гуманітарні мережі на кшталт INEE. Утім більш ефективними виявляються системи, що поєднують *глобальні стандарти з локалізованою реалізацією*: врахуванням місцевого контексту, залученням громад і педагогів до планування відповідних заходів. Це вимагає від міжнародних партнерів відходу від «благодійної» логіки до логіки *мобілізації ресурсів самих громад* (INEE).

Масштаб і тривалість воєнних дій в Україні – з урахуванням конфлікту на сході, що розпочався у 2014 р., – перетворюють проблему освітньої стійкості з «аварійного реагування» на завдання *безперервного адаптивного процесу відновлення* (Galynska & Bilous, 2022). Це відповідає концептуальній логіці INEE MS 2024, яка наголошує на гуманітарно-розвитковому-миробудівному зв'язку: збройний конфлікт і освітня відповідь на нього не можуть розглядатися як тимчасові «виняткові стани», а мають бути вписані у довгострокові стратегії розвитку системи освіти (INEE).

Відповідно до даних ЮНІСЕФ, станом на початок 2025/2026 навчального року понад 4,6 млн дітей в Україні стикаються з бар'єрами у здобутті освіти. У відповідь Міністерство освіти і науки України визначило такі пріоритети: забезпечення пристроями й підключенням до інтернету, психосоціальна підтримка та соціально-емоційне навчання, підвищення кваліфікації вчителів та е-урядування в освіті (UNICEF Ukraine, 2025). Реалізація цих пріоритетів спирається, зокрема, на досвід, набутий під час пандемії: платформа «Всеукраїнська школа онлайн» була конвертована у повноцінний механізм забезпечення неперервності навчання в умовах воєнних загроз.

У 2023 р. ЮНЕСКО розподілила понад 50 000 пристроїв для вчителів по всій Україні та понад 8 500 пристроїв для дітей, які не можуть відвідувати заклади освіти очно. Паралельно реалізується цифрова програма підвищення кваліфікації вчителів задля формування навичок дистанційної та гібридної освіти. Важливо, що ці заходи ЮНЕСКО позиціонує в єдиному контексті: *підтримки безпеки навчання й одночасного збереження якості освіти* в умовах тривалої кризи (UNESCO, 2025).

Компаративний аналіз виявляє ключове методологічне напруження у побудові освітньої стійкості: між *прагненням до уніфікованих стандартів* (на кшталт INEE MS) і *необхідністю контекстуалізованих рішень*, що враховують специфіку країни, регіону, громади. Досвід держав, що контекстуалізували INEE MS (Афганістан, Сомалі, Ліван, Йорданія, Ірак та ін.), свідчить: адаптація рамкових документів до місцевої реальності є обов'язковою умовою їхньої дієвості (INEE).

Для України це означає, що рецепція міжнародного досвіду не може зводитися до механічного перенесення моделей. Принаймні три чинники визначають специфіку українського контексту: (1) *тривалість і просторова нерівномірність конфлікту* – різні регіони мають суттєво різний рівень безпеки, що ускладнює уніфіковані підходи; (2) *висока цифрова грамотність педагогів і учнів*, сформована значною мірою завдяки досвіду дистанційного навчання часів пандемії; (3) *євроінтеграційний вектор* – реформи у сфері освіти здійснюються в контексті зближення з Європейським освітнім простором, що відкриває можливості для системного застосування кращих практик ЄС.

Окремої уваги заслуговує питання психосоціальної підтримки як невід'ємного складника освітньої стійкості. Міжнародний досвід (UNESCO, 2025; UNICEF Ukraine, 2025) і вітчизняні дані однаково вказують: без системної уваги до психологічного здоров'я учнів і педагогів академічна неперервність залишається формальною. Відтак освітня стійкість має осмислюватися як *цілісна конструкція*, що поєднує структурно-організаційний, технологічний і психолого-педагогічний виміри.

Проведений компаративний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки. Стійкість шкільної освіти в умовах воєнних загроз є системним

завданням, що передбачає синхронізацію нормативної, технологічної, психолого-педагогічної та управлінської складових. Міжнародні рамкові документи (INEE, 2024) задають орієнтири, але потребують обов'язкової контекстуалізації в умовах кожної конкретної країни. Україна напрацювала значний масив оригінальних практик освітньої стійкості, які мають потенціал не лише для внутрішнього використання, але й для збагачення міжнародного досвіду – передусім у вимірі цифровізації освіти та збереження її неперервності в умовах тривалої збройної кризи.

Ключові слова: стійкість шкільної освіти, воєнні загрози, освітня стійкість, міжнародний досвід, українські практики, дистанційна освіта, психосоціальна підтримка.

Список використаних джерел

- Błaszczuk, M., Kovalisko, N., Pieńkowski, P., Pachkovskyy, Y., & Ryniejska-Kiełdanowicz, M. (2025). *Coping with adversity: mechanisms of resilience in Ukrainian universities during the Russian-Ukrainian War – a perspective from Lviv University students*. Higher Education. <https://doi.org/10.1007/s10734-025-01506-z>
- Galynska, O., & Bilous, S. (2022). Remote learning during the war: challenges for higher education in Ukraine. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 1(5), 1–6. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20220105.01>
- INEE. (2024). *Minimum Standards for Education: Preparedness, Response, Recovery*. Inter-agency Network for Education in Emergencies. <https://inee.org/minimum-standards>
- INEE. (n.d.). *INEE Minimum Standards Contextualizations*. <https://inee.org/minimum-standards/contextualizations>
- Pustovoichenko, D., Matkivskyi, M., Petrovska, K., Kornieva, I., & Solomakha, O. (2024). Education and resilience in the context of war: Challenges and solutions in Ukraine. *Futurity Education*, 4(4), 240–256. <https://doi.org/10.57125/FED.2024.12.25.16>
- UNESCO. (2025). *Supporting continuity of learning in Ukraine*. <https://www.unesco.org/en/global-education-coalition/ukraine-support>
- UNICEF Ukraine. (2025, September 1). 4.6 million children in Ukraine face ongoing educational barriers as fourth academic year during war begins. <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/back-to-school>

ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ОСВІТНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОЇ ВІЙНИ

Юлія ДОБРОНОСОВА, к.філос.н., доц.
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5891-8226>